

Wykorzystanie seksualne dziecka – wyniki *Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*

Katarzyna Pilarczyk-Parchanowicz , Joanna Płonka ,
Agnieszka Izdebska

Zakład Seksuologii Społecznej i Klinicznej Wydziału Psychologii
i Kognitywistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza

Artykuł prezentuje analizę wyników badania *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023* dotyczących doświadczeń wykorzystania seksualnego. Badanie zrealizowano w grupie 1403 nastolatków w wieku 13–17 lat i wykazano, że 26% z nich było ofiarami wykorzystania seksualnego (WS) bez fizycznego kontaktu, zaś 8% – doświadczyło WS z kontaktem fizycznym. Najczęściej wskazywaną formą WS bez kontaktu fizycznego było zetknięcie się z ekshibicjonizmem (14%), zaś WS z kontaktem fizycznym – niechciane dotykanie seksualne ze strony rówieśników (4%). Wyniki *Diagnozy z 2023 r.* zestawiono z danymi z wcześniejszych edycji badania z lat 2013 i 2018, wskazując na wzrastający trend częstości zjawiska, w szczególności w przypadku WS bez kontaktu fizycznego. Obraz bieżącej skali zjawiska uzupełniono analizą znaczenia wybranych czynników ryzyka i czynników chroniących przed wiktyimizacją seksualną. Wynika z niej, że czynnikami ryzyka doświadczenia WS są: płeć żeńska, starszy wiek nastolatków i zamieszkiwanie z osobą, która nadużywa alkoholu, używa narkotyków lub cierpi na chorobę psychiczną. Czynnikiem ochronnym okazały się: płeć męska, młodszy wiek nastolatków oraz poczucie dostępności wsparcia ze strony dorosłych. Analiza danych pozwoliła ponadto na zaobserwowanie związku między samookaleczeniami a WS bez kontaktu fizycznego oraz podejmowaniem prób samobójczych a WS zarówno z kontaktem fizycznym, jak i bez niego.

SŁOWA KLUCZOWE:

WYKORZYSTANIE SEKSUALNE DZIECKA, PRZEMOC SEKSUALNA, WIKTYMIZACJA SEKSUALNA

Wykorzystanie seksualne (WS) dzieci i młodzieży stanowi poważny problem społeczny, wzbudzający silne reakcje emocjonalne. Ich intensywność może z jednej strony motywować do zajmowania się zjawiskiem, konfrontowania się z nim i przeciwdziałania mu, z drugiej – prowadzić do zaprzeczania problemowi, minimalizowania oraz marginalizowania go i w ten sposób unikania zajmowania się nim. Śledząc historię obecności problemu WS w opinii publicznej, wydaje się, że obecnie przeważa pierwsza z tych tendencji. Od lat 70. XX w. obserwuje się przyrost liczby badań dotyczących WS, czemu towarzyszy rozwój w zakresie pomocy osobom z doświadczeniem WS i programów profilaktyki WS, w tym inicjatyw mających na celu zwiększanie świadomości społecznej zjawiska.

Badania dotyczące WS dostarczają danych potwierdzających wagę tego problemu. Wynika z nich wyraźnie, że młode osoby, które go doświadczają, charakteryzuje podwyższone ryzyko różnego rodzaju dolegliwości, w tym depresji, zaburzenia stresowego pourazowego (PTSD), zaburzeń lękowych, nasilonej złości i agresji czy pozanormalnego funkcjonowania seksualnego (np. Bentovim i in., 1990; Finkelhor, 1990; Horner, 2010; Kendall-Tackett i in., 1993). Co więcej, konsekwencje WS utrzymują się lub ewoluują w późniejszych etapach życia. Badania pokazują także, że u dorosłych z doświadczeniem WS w dzieciństwie częstsze jest zmaganie się z zaburzeniami lękowymi, depresyjnymi, nadużywaniem alkoholu i innych substancji, objawami PTSD, a także zaburzeniami osobowości (np. Cutajar i in., 2010; Izdebska, 2021; MacMillan i in., 2001; Menon i in., 2016; Molnar i in., 2001; Putnam, 2003; Steine i in., 2017). Kolejne badania rozszerzają obraz konsekwencji WS. Okazuje się, że dotyczą one nie tylko osób bezpośrednio pokrzywdzonych tym doświadczeniem, ale i większego kręgu ludzi, m.in. ich bliskich, a także osób trudniących się świadczeniem profesjonalnej pomocy w związku z WS (np. Hernandez i in., 2007; McElvaney i Nixon 2019; Pearlman i Maclan, 1995; Pearlman i Saakvitne, 1995; Sheehan i in., 2023).

Przywołane dane potwierdzają, że WS może być szkodliwym doświadczeniem zarówno bezpośrednio poszkodowanej nim osoby na różnych etapach jej życia, jak i osób z nią związanych. Z jednej strony konieczny jest dalszy rozwój badań nad specyfiką i konsekwencjami tego problemu, z drugiej – punktem wyjścia kolejnych analiz wydaje się aktualizowanie danych określających jego skalę i bieżące formy. W szczególności, biorąc pod uwagę ciągły rozwój nowoczesnych technologii sprzyjający

transformacjom społecznego funkcjonowania, możemy spodziewać się nowych form WS. Dysponowanie aktualnym obrazem zjawiska pozwala z kolei na projektowanie zarówno efektywniejszych i adekwatniejszych do bieżącej rzeczywistości praktyk klinicznych, jak i tych związanych z polityką publiczną. Pomaga on także zwiększać świadomość społeczną na temat problemu, zrozumieć związane z nim tendencje i czynniki ryzyka, a także weryfikować efektywność wdrożonych metod prewencji. Dzięki temu możliwe jest przeciwdziałanie problemowi i jego negatywnym skutkom na wielu poziomach, od indywidualnych przypadków po działania na rzecz zmiany polityki i edukacji społecznej.

Metoda

W niniejszym artykule zaprezentowano wybrane wyniki dotyczące wykorzystania seksualnego dzieci pochodzące z *Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*. Było to badanie przeprowadzone przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę (FDDS, Makaruk, i in., 2023) na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie warstwowo-losowej nastolatków w wieku 11–17 lat. Wzięto w nim udział 2077 osób, jednak w procedurze weryfikacji danych wyłoniono próbę $N = 2026$. Łącznie badanie przeprowadzono w 64 szkołach, w tym w 48 podstawowych i 16 ponadpodstawowych. W badanej grupie było 48,6% dziewczyn i 50,6% chłopców, a 61,5% respondentów było w wieku 11–14 lat i 38,5% – w wieku 15–17 lat. O doświadczenie WS pytano nastolatki, które ukończyły 13 lat, co stanowiło próbę 1403 osób, w której było 48,25% dziewczyn i 51% chłopców (16 osób nie oznaczyło płci). Szczegółowe informacje na temat metodologii badań są dostępne w prezentującej całość jego wyników publikacji *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023* (Makaruk, i in., 2023).

Ponieważ trafne interpretowanie danych zawartych w *Diagnozie* jest możliwe przy uwzględnieniu przyjętych w badaniu rozwiązań metodologicznych, prezentację wyników dotyczących WS postanowiono poprzedzić komentarzem dotyczącym głównych aspektów jego organizacji.

Po pierwsze do roli respondentów w części badania dotyczącej WS zaproszono samą młodzież, tj. osoby w wieku 13–17 lat. Rozwiązanie takie ma kilka istotnych zalet, ale także i ograniczeń, na które warto zwrócić uwagę (Bancroft, 2011; Zielona-Jenek i Chodecka, 2017). Główną i podstawową zaletą jest umożliwienie zebrania materiału na temat zdarzeń dziejących się w bieżącym czasie lub stosunkowo nieodległych. Dzięki temu ryzyko niedoszacowania badanego zjawiska wynikające z procesów zapominania, które cechuje badania retrospektywne prowadzone wśród osób dorosłych, jest istotnie ograniczone. Ponadto badanie prowadzone

wśród młodzieży pozwala ująć także przypadki WS, które mogły nie być zgłoszone organom ścigania. Z tego powodu obraz epidemiologii przedstawiony w tego rodzaju badaniu, oparty na reprezentatywnej próbie ogólnej populacji, może odbiegać od obrazu uzyskanego z raportów powstałych w oparciu o statystyki urzędowe.

Jednocześnie badania prowadzone wśród dzieci i młodzieży stanowią większe wyzwanie organizacyjne niż te realizowane w grupie dorosłych (zob. Izdebski, 2012). Konieczne jest dostosowanie narzędzi badawczych do rozwojowej specyfiki rozumienia i komunikacji młodych osób, w tym umiejętności i gotowości wyrażania myśli i odtwarzania wspomnień. Bardzo ważne jest takie sformułowanie pytań, by możliwe było ich precyzyjne i jednoznaczne zrozumienie przez osoby, które na co dzień nie posługują się językiem typowym dla dorosłych. Ponadto, jak zauważają np. Halpern i in. (2000), młode osoby może cechować większe zahamowanie w ujawnianiu informacji dotyczących ich seksualności niż osoby dorosłe, przy czym – jak twierdzą z kolei Turner i in. (1997) – nastolatkom łatwiej może być ujawniać wykroczenia niż zachowania seksualne, takie jak masturbacja. W badaniu FDDS zastosowano kwestionariusz, w którym uczestnicy nie musieli dostarczać dłuższych spontanicznych wypowiedzi. Aby zapewnić możliwie jednoznaczne rozumienie kwestii, których dotyczyły pytania, zostały one uzupełnione o przykłady zdarzeń je ilustrujących. Treść pytań składających się na kwestionariusz była ponadto na etapie przygotowywania badania konsultowana z nastolatkami, którzy odnosili się m.in. do jej zrozumiałości.

Jednocześnie badacze muszą działać i formułować treść badania ostrożnie, unikając ponownego traumatyzowania uczestników. Badania dotyczące przemocy seksualnej w kontekście dzieci i młodzieży to obszar, który wymaga szczególnej uwagi pod względem etycznym. Badania poświęcone tej tematyce mogą bowiem aktywować trudne wspomnienia, do których respondenci mogą nie chcieć wracać i ich ujawniać lub czynią to z wysokim dla siebie kosztem emocjonalnym. Zgodnie z ciężącymi na badaczach obowiązkiem w badaniach FDDS uzyskano zgodę od zarówno uczestników, jak i ich rodziców lub opiekunów. W związku z wrażliwym charakterem tematu istotne było, aby uczestnicy mieli pełną świadomość celów badania i mogli dobrowolnie wyrazić zgodę na udział w nim. Dzieci i nastolatki biorące udział w badaniu realizowanym przez FDDS zostały poinformowane o jego celu, przebiegu jak również zasadach obejmujących anonimowość i dobrowolność, w tym możliwości przerwania wypełniania ankiety w każdym momencie lub odmowie odpowiedzi na pytania zadane w kwestionariuszu. Po otrzymaniu stosownej informacji mogli oni podjąć decyzję o udziale w badaniu. Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem techniki audio-CASI (*audio computer-assisted self-interviewing*), która polega na samodzielnym wypełnianiu ankiety przez uczestnika na laptopie

bez udziału ankietera. Technika ta umożliwi lepsze zadbanie o anonimowość uczestników badania.

Odnosząc się do zgody rodziców lub opiekunów na udział dzieci w badaniu, warto mieć na uwadze, że niektórzy z nich mogli jej nie wyrażać, ponieważ sami stosują przemoc lub zaniedbują swoje dzieci. W przypadku badań realizowanych przez FDSS warta uwzględnienia jest także pośrednicząca rola placówek edukacyjnych, do których uczęszczają uczestnicy. Część z wylosowanych szkół odmówiła udziału w *Diagnozie*, co mogło wynikać z jej tematyki.

W prezentowanych badaniach o dobrostan uczestników dbano także podczas przygotowania narzędzia badawczego. Wykorzystany do zbierania danych kwestionariusz opracowano na podstawie szeroko stosowanego na świecie *Kwestionariusza wiktyimizacji młodzieży (Juvenile Victimization Questionnaire – JVQ)*, którego autorami są eksperci w zakresie tematyki krzywdzenia dzieci oraz badań nad tym zjawiskiem Sherry L. Hamby i David Finkelhor (Finkelhor, Hamby i in., 2005; Finkelhor, Ormrod i in., 2005; Hamby i in., 2004). Formułując pytania, stosowano relatywnie neutralny emocjonalnie język, unikano sformułowań potencjalnie jatrogennych i etykietujących. Dodatkowo narzędzie badawcze przed użyciem w badaniu zostało poddane ocenie zespołu ekspertów mających istotne doświadczenie w zakresie tworzenia i realizacji badań z dziećmi lub doświadczenie w pracy klinicznej z dziećmi doświadczającymi przemocy, a także ocenie nastolatków w wieku 11–17 lat (por. Makaruk i in., 2023).

Przygotowanie zespołu badawczego to kolejny istotny element. Realizatorzy badania powinni cechować się niezbędną wiedzą psychologiczną i umiejętnościami interpersonalnymi oraz umieć podejmować odpowiednie interwencje w sytuacji reakcji emocjonalnych uczestników. W przypadku *Diagnozy* ankieterzy realizujący badanie w szkołach zostali wcześniej przeszkoleni przez pracowników FDSS w zakresie procedury, metodologii i etyki badania oraz postępowania w sytuacjach trudnych, które mogły podczas niego wystąpić. Projekt przedstawiono także psychologom i pedagogom szkolnym, aby zapewnić uczestnikom wsparcie w ich szkolnej społeczności. Dodatkowo uczestnicy badania zostali poinformowani o możliwości porozmawiania na temat odczuć związanych z badaniem poprzez skorzystanie z bezpłatnego 116 111 telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży prowadzonego przez FDSS.

Przedstawione rozwiązania metodologiczne wdrożone w ramach badania FDSS są zgodne ze standardami badań prowadzonych wśród dzieci i młodzieży, w tym wytycznymi opisanymi przez Mathews i in. (2022) dotyczące prowadzenia badań nad zjawiskiem krzywdzenia dzieci. Badanie uzyskało ponadto pozytywną opinię Komisji ds. Etyki Badań Naukowych Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Drugą istotną dla interpretacji wyników kwestią jest przyjęta przez badaczy definicja zjawiska WS. W *Diagnozie przemocy wobec dzieci w Polsce 2023* konceptualizacja WS zgodna jest z szeroko akceptowaną i rozpowszechnioną definicją kliniczną autorstwa Finkelhora (1994). Ujęcie to uwzględnia podział pozwalający wyróżnić WS w formie bez kontaktu fizycznego (bezdotykowej) i z kontaktem fizycznym (dotykowej). Podejście to znajduje uzasadnienie w wynikach badań wskazujących wyraźnie, że nie tylko wykorzystanie angażujące dotyk, ale i to bez kontaktu fizycznego może nieść negatywne konsekwencje (np. Landolt i in., 2016; por. Beisert, 2008).

W badaniu FDDS przyjęto następujące definicje zjawiska:

Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego – odbywająca się bez zaangażowania kontaktu fizycznego ekspozycja dziecka na działania lub treści seksualne, które mogą być dla niego traumatyczne, szkodliwe oraz nieodpowiednie w związku z jego wiekiem i rozwojem, np. słowna przemoc seksualna, umożliwianie kontaktu z treściami o charakterze pornograficznym lub uwodzenie w internecie.

Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym – zachowania włączające dziecko w obejmującą kontakt fizyczny aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób bądź która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. (Makaruk i in., 2023, s. 16)

Wykorzystanie seksualne zarówno bez kontaktu fizycznego, jak i z kontaktem fizycznym badano z uwzględnieniem czterech form doświadczeń należących do każdej z tych kategorii. Były nimi w przypadku doświadczeń bez kontaktu fizycznego:

- ekshibicjonizm,
- słowna przemoc seksualna,
- uwodzenie dzieci w internecie (*grooming*),
- niechciany seksting,

a w przypadku doświadczeń z kontaktem fizycznym:

- niechciane dotykanie seksualne przez rówieśnika,
- kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą,
- dotykanie seksualne przez znajomego dorosłego,
- dotykanie seksualne przez obcego dorosłego.

Ważnym atutem badań nad zjawiskiem krzywdzenia dzieci prowadzonych przez FDDS jest ponadto ich obszerność i powtarzalność. Dzięki objęciu badaniami różnych form krzywdzenia możliwa jest analiza WS w szerszym kontekście wiktyimizacji

doświadczanej przez polskie dzieci. Z kolei powtarzanie badania co kilka lat z jednoczesnym wykorzystaniem relatywnie stałej metodologii umożliwi porównywanie kolejnych danych, a co za tym następuje – uchwycenie ewentualnych przemian cechujących to zjawisko. W tabeli 1 zestawiono wybrane cechy metodologii zastosowanej we wszystkich trzech edycjach badania, tj. w latach 2013, 2018 i 2023.

Tabela 1

Porównanie metodologii 3 edycji badania: lata 2013, 2018 i 2023

Cecha	2013	2018	2023
Próba (N)	Reprezentatywna, warstwowo-losowa (N = 1005)	Reprezentatywna, warstwowo-losowa (N = 1155)	Reprezentatywna, warstwowo-losowa (N = 2026)
Pilotaż	Dwuetapowy: wywiad – dziewięć osób, badanie pilotażowe – 75 osób	Dwuetapowy: 9 osób wywiad; brak danych na temat ilości osób w drugim etapie badania pilotażowego	Dwuetapowy: 20 osób wywiad; 40 osób badanie pilotażowe
Wiek dzieci (w latach)	11–17*	11–17*	11–17*
Czas trwania badania (w mies.)	2	2	2
Wielkość błędu oszacowania (w %)	±3,09	±5,01	±2
Wiarygodność oszacowania (w %)	95	95	95
Technika badawcza	Audio-CASI (<i>audio computer-assisted self-interviewing</i>), bez udziału ankietera, na indywidualnym laptopie w zestawie ze słuchawkami (pytania czytane przez lektora)	Audio-CASI (<i>audio computer-assisted self-interviewing</i>), bez udziału ankietera, na indywidualnym tablecie w zestawie ze słuchawkami (pytania czytane przez lektora)	Audio-CASI (<i>audio computer-assisted self-interviewing</i>), bez udziału ankietera, na indywidualnym laptopie w zestawie ze słuchawkami (pytania czytane przez lektora)
Metoda badawcza	Autorski kwestionariusz opracowany na podstawie JVQ autorstwa Sherry L. Hamby i Davida Finkelhora, dotyczył 22 form wiktylizacji dziecka	Taka sama jak w 2012 r., ale poszerzona o pytania dotyczące dysfunkcji w rodzinie (np. nadużywanie alkoholu, próby samobójcze członków rodziny), a także podejmowanie zachowań autodestrukcyjnych (samookaleczenia i próby samobójcze)	Taka sama jak w latach 2012 i 2018, ale poszerzona o kolejne dwa obszary wiktylizacji (parentyfikację i zaniedbanie emocjonalne), jak również pytanie o udostępnianie nagich zdjęć (seksting). Ponadto dodano kilka pytań metryczkowych (np. kraj pochodzenia). Zrezygnowano natomiast z obszaru tzw. przestępstw konwencjonalnych (wandalizm, rozbój, napaść)

Cecha	2013	2018	2023
Badacz	26 przeszkolonych pracowników terenowych	Przeszkoleni ankieterzy	Przeszkoleni ankieterzy
Średni czas trwania badania (w min)	Brak danych	11	17
Zgoda na badanie	Dyrektora szkoły oraz pisemna zgoda rodzica/opiekuna dziecka, a także ustna zgoda badanego	Dyrektora szkoły, pisemna zgoda rodzica/opiekuna dziecka, a także ustna zgoda badanego	Dyrektora szkoły, pisemna zgoda rodzica/opiekuna dziecka, a także ustna zgoda badanego

*Pytania o doświadczenie wykorzystania seksualnego w edycji 2018 i 2023 dotyczyły grupy wiekowej 13–17 lat, podczas gdy w edycji 2013 grupy 11–17 lat. W celu pokazania trendów do analiz z edycji 2013 włączono jednak wyłącznie grupę w wieku 13–17 lat.

Wykorzystanie seksualne dzieci i nastolatków w Polsce – skala i charakterystyka zjawiska

W celu omówienia wyników przeprowadzonej *Diagnozy* w uporządkowany sposób zdecydowano się w odniesieniu do każdej z badanych form WS uwzględnić następujące elementy:

- opis jej charakterystyki;
- określenie jej aktualnej skali w Polsce – odnosząc wyniki do całej grupy, a także porównując doświadczenia:
 - dziewczyn i chłopców,
 - nastolatków starszych (15–17 lat) i młodszych (13–14 lat),
 - mieszkańców miast i wsi;
- dodatkowo w celu ukazania kierunków zmian każdorazowe zestawienie aktualnych wyników z uzyskanymi w latach 2013 i 2018 (Włodarczyk i Makaruk, 2013; Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018),
- przedstawienie cech sprawców.

Prezentację danych na temat specyfiki zjawiska uzupełniono danymi odnoszącymi się do jego czynników ryzyka i czynników ochronnych, a także konsekwencji w postaci podejmowania zachowań samouszkodzających. Zaprezentowano także powiązania między WS a innymi formami przemocy.

Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego

Wykorzystania seksualnego bez kontaktu fizycznego w ciągu całego życia doświadczyło 26% badanych (w ostatnim roku: 14%). Istotnie częściej tej formy

przemocy doświadczyły dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 34% vs 17%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 19% vs 9%, $p < 0,01$) oraz starsze niż młodsze nastolatki (kiedykolwiek: 32% vs 18%; w ostatnim roku: 17% vs 11%, $p < 0,01$). Odnotowano także istotną statystycznie różnicę między respondentami z miast i wsi w przypadku WSD bez kontaktu fizycznego z całego życia (29% vs 23%, $p < 0,05$; tab. 2).

Tabela 2

Bezdotykowe WS w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, n = 1403

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	Wieś	Miasto
Kiedykolwiek	26%	34%	17%	18%	32%	23%	29%
Ostatni rok	14%	19%	9%	11%	17%	13%	15%

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in., 2023.

Porównanie wyników dotyczących doświadczenia bezdotykowego WS z całego życia uzyskane w kolejnych edycjach badania (tab. 3) uwidacznia ciągły wzrost częstości tego rodzaju doświadczeń wśród młodzieży. Odnotowany w najnowszym badaniu przyrost jest mniejszy niż w poprzedniej edycji badania. Należy także zauważyć, że wśród form WS bez kontaktu fizycznego w 2023 r. uwzględniono nową, nieobecną we wcześniejszych edycjach kategorię, tj. niechciany seksting. Po wykluczeniu tego rodzaju WS z analiz trend wzrostowy w zakresie częstości występowania bezdotykowej formy zjawiska jest jednak nadal obecny. We wszystkich trzech edycjach badania stałe jest także to, że częściej ofiarami bezdotykowego WS są dziewczyny (por. Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018).

Tabela 3

Trendy – wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego

Badania	2013 n = 617	2018 n = 822	2023 n = 1403
Ogółem	12,7%	20%	26%

Źródło: oprac. własne na podst.: Włodarczyk i Makaruk, 2013; Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018; Makaruk i in. 2023.

W kategorii WS bez kontaktu fizycznego uwzględniono cztery formy zachowań:

- ekshibicjonizm – rozumiany w badaniu jako doświadczenie pokazania przez kogoś osobie badanej swoich miejsc intymnych bez zgody;
- słowna przemoc seksualna – sprawienie komuś przykrości poprzez mówienie lub pisanie o nim rzeczy związanych z seksem;

- uwodzenie dzieci w internecie (*grooming*) – nawiązanie w internecie znajomości, w wyniku której ktoś próbował namówić osobę badaną do kontaktu seksualnego;
- niechciany seksting – udostępnienie innym osobom zdjęć lub filmu przedstawiającego kogoś nago lub prawie nago bez jego zgody.

Wyniki dotyczące poszczególnych form WS bez kontaktu fizycznego ogółem i w podziale na płeć, wiek oraz wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w ciągu ostatniego roku wśród osób w wieku 13–17 lat zaprezentowano w tab. 4 i 5.

Tabela 4

Doświadczenie poszczególnych form WS bez kontaktu fizycznego ogółem i w podziale na płeć, wiek oraz wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
ekshibicjonizm	14%	18%**	10%	10%	18%**	12%	16%**
słowna przemoc seksualna	11%	18%**	5%	9%	13%	9%	13%**
uwodzenie dzieci w internecie	10%	14%**	5%	5%	13%**	9%	11%
niechciany seksting	3%	3%	3%	2%	4%	3%	3%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Źródło: Makaruk i in., 2023.

Tabela 5

Doświadczenie poszczególnych form WS bez kontaktu fizycznego ogółem i w podziale na płeć, wiek oraz wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu roku poprzedzającego badanie wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
ekshibicjonizm	7%	9%**	5%	5%	8%**	6%	8%
słowna przemoc seksualna	7%	11%**	3%	6%	8%	6%	8%
uwodzenie dzieci w internecie	4%	7%**	2%	3%	6%	4%	5%
niechciany seksting	1%	1%	2%	1%	1%	1%	2%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Źródło: Makaruk i in., 2023.

Najczęściej wskazywaną przez nastolatki formą WS bez kontaktu fizycznego był ekshibicjonizm. Z niechcianym pokazaniem przez kogoś miejsc intymnych zetknięto się 14% respondentów (w ostatnim roku: 7%). Częściej:

- dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 18% vs 10%, $p > 0,05$; w ostatnim roku: 9% vs 5%, $p < 0,01$);
- starsze niż młodsze nastolatki (kiedykolwiek: 18% vs 10%, $p > 0,05$ w ostatnim roku: 8% vs 5%, $p < 0,01$);
- mieszkańcy miast niż wsi (kiedykolwiek: 16% vs 12%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 8% vs 6%, $p > 0,05$).

Słownej przemocy seksualnej w ciągu całego życia doświadczyło 11% respondentów (w ostatnim roku: 7%). Częściej:

- dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 18% vs 5%, $p > 0,05$, w ostatnim roku: 10% vs 3%, $p < 0,01$);
- mieszkańcy miast niż wsi (kiedykolwiek: 13% vs 9%, $p < 0,01$), ale różnica ta nie była istotna, kiedy pod uwagę brano doświadczenia z ostatniego roku (8% vs 6%, $p > 0,05$).

Nieistotne w tym przypadku okazały się różnice między młodszymi i starszymi nastolatkami (kiedykolwiek: 9% vs 13%, $p > 0,05$; w ostatnim roku: 6% vs 8%, $p > 0,05$).

Uwodzony w internecie był co 10 nastolatek (10%; w ostatnim roku: 4%). Częściej:

- dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 14% vs 5%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 7% vs 2%, $p < 0,01$);
- starsze niż młodsze nastolatki (kiedykolwiek: 13% vs 5%, $p < 0,01$), ale różnica nie była istotna statystycznie kiedy pod uwagę brano dane wyłącznie z ostatniego roku (6% vs 3%, $p > 0,05$), co sugeruje wpływ kumulacji doświadczeń wraz z wiekiem na pierwszy z wymienionych wyników.

W tym wypadku nie odnotowano istotnych różnic między mieszkańcami miast i wsi.

Ostatnią braną pod uwagę w badaniu formą WS bez kontaktu fizycznego był niechciany seksting. Spośród respondentów 3% zadeklarowało, że kiedykolwiek bez ich zgody ktoś udostępnił ich nagie lub półnagie zdjęcie innym osobom, a 1% miało doświadczenie niechcianego sekstingu w ciągu ostatniego roku. Nie zaobserwowano tu istotnych różnic ze względu na wiek, płeć ani miejsce zamieszkania. We wcześniejszych edycjach badania nie uwzględniono tej formy przemocy.

W celu ukazania kierunków zmian wyniki uzyskane w prezentowanym badaniu zestawiono z rezultatami badań realizowanych w latach 2013 i 2018 (Włodarczyk

i Makaruk, 2013; Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018). Podsumowanie porównania przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6

Trendy – doświadczenie poszczególnych form WS bez kontaktu fizycznego ogółem w ciągu całego życia

	2013 n = 617	2018 n = 822	2023 n = 1403
ekshibicjonizm	brak danych*	9%	14%
słowna przemoc seksualna	7,7%	10%	11%
uwodzenie dzieci w internecie	3,9%	9%	10%
niechciany seksting	brak danych**	brak danych**	3%

*Z uwagi na zmianę treści pytania o exhibicjonizm porównanie z rokiem 2013 nie było możliwe.

**W latach 2013 i 2018 nie pytano o doświadczenie niechcianego sekstingu.

Źródło: oprac. własne na podst.: Włodarczyk i Makaruk, 2013, Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018, Makaruk i in. 2023.

W przypadku exhibicjonizmu widoczny jest istotny wzrost częstości doświadczeń deklarowanych przez nastolatki w porównaniu z wynikami z 2018 r. (14% vs 9%, $p=0,002$; por. Włodarczyk i in., 2018). W badaniu przeprowadzonym w 2013 r. również uwzględniono exhibicjonizm, ale pytanie było wówczas sformułowane inaczej w związku z czym porównanie wyników nie jest zasadne (por. Włodarczyk i Makaruk, 2013). Jeśli chodzi o słowną przemoc seksualną, w roku zarówno 2013, jak i 2018 respondenci wskazywali ją jako najczęściej doświadczaną przez siebie formę WS bez kontaktu fizycznego. Zmieniło się to 2023 r., kiedy – według deklaracji – nastolatki częściej doświadczyły exhibicjonizmu. Odsetek osób, które deklarowały doświadczenie słownej przemocy seksualnej w ciągu całego życia, utrzymuje się obecnie na podobnym poziomie jak w 2018 r. (por. Włodarczyk i Makaruk, 2013; Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018). Odsetek osób deklarujących doświadczenie bycia namawianym do zachowań o charakterze seksualnym przez internet utrzymuje się obecnie na podobnym poziomie jak w 2018 r. (por. Włodarczyk i Makaruk, 2013; Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018).

Przeprowadzone badania umożliwiły także scharakteryzowanie sprawców bezdotykowych form WS (tab. 7–10).

Tabela 7*Płeć sprawców poszczególnych form WS bez kontaktu fizycznego*

Płeć sprawcy	Słowna przemoc seksualna* (n = 148)	Uwodzenie dzieci w internecie (n = 136)	Ekshibicjonizm (n = 96)
Chłopiec / mężczyzna	80%	78%	85%
Dziewczyna / kobieta	48%	14%	8%
Inna	3%	1%	5%
Nie wiem	-	4%	-
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	2%	3%	1%

*Możliwość wielokrotnych wskazań.

Źródło: Makaruk i in., 2023.

W przypadku każdej z badanych form sprawcami byli przede wszystkim mężczyźni lub chłopcy: 85% w przypadku ekshibicjonizmu, 80% – przemocy słownej i 78% – uwodzenia do celów seksualnych w internecie. Kobiety i dziewczyny również dopuszczały się każdego z wymienionych typów działań, jednak wyraźnie rzadziej – odpowiednio, 8%, 48% i 14% (tab. 7).

Tabela 8*Sprawca ekshibicjonizmu, n = 96 (możliwość wielokrotnych wskazań)*

Sprawca	%
Ktoś znajomy	43,4%
Ktoś obcy	48,5%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	8,1%

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in., 2023.

Badani jako sprawców ekshibicjonizmu wskazali w zbliżonej liczbie osoby nieznane (48,5%) i znane (43,4%; tab. 8).

Tabela 9*Osoby stosujące słowną przemoc seksualną, n = 161 (możliwość wielokrotnych wskazań)*

Sprawca	%
Ktoś inny kogo znasz, np. kolega, koleżanka, sąsiad(ka), nauczyciel, ktoś ze szkoły	78%
Ktoś obcy	24%
Osoba, z którą się spotykacieś(-aś) lub spotykasz	18%

Sprawca	%
Brat, siostra lub inne dziecko z rodziny	6%
Inny dorosły z rodziny	4%
Ojciec (także ojczym, partner matki)	3%
Matka (także macocha, partnerka ojca)	2%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	8%

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in., 2023.

Słownej przemocy seksualnej większość nastolatków (78%) doświadczyła ze strony znajomej osoby spoza rodziny. Co czwarta (24%) pokrzywdzona osoba wskazała na obcego sprawcę, a niemal co piąta (18%) – na kogoś, z kim była w związku (tab. 9).

Tabela 10

Nadawcy niechcianego sekstingu, n = 42 (możliwość wielokrotnych wskazań)

Sprawca	%
Inne dziecko lub nastolatek, którego znasz	64%
Osoba, z którą się spotykałaś(-eś) lub spotykasz	17%
Ktoś obcy	7%
Ktoś kogo znasz z osób dorosłych np. sąsiad(ka), nauczyciel(ka)	5%
Osoba dorosła z rodziny	2%
Nie wiem	7%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	5%

Źródło: Makaruk i in., 2023.

Według deklaracji respondentów za niechciany seksting (rozesłanie bez zgody młodych osób ich nagich lub półnagich zdjęć) odpowiedzialni byli przeważnie ich znajomi rówieśnicy (64%), rzadziej osoby, z którymi się spotykali (17%; tab. 10).

Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym

Osiem procent badanych zadeklarowało doświadczenie WS z kontaktem fizycznym w przeciągu całego życia (w roku poprzedzającym badanie: 4%). Zarówno w ciągu całego życia, jak i w ostatnim roku na doświadczenie WS z kontaktem fizycznym częściej wskazywały dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 13% vs 3%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 7% vs 2%, $p < 0,01$) oraz starsze niż młodsze nastolatki (kiedykolwiek: 11% vs 4%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 6% vs 2%, $p < 0,01$). Nie stwierdzono istotnych różnic ze względu na wielkość miejscowości zamieszkania respondentów (tab. 11).

Tabela 11

Dotykowe WS w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, n = 1403

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	13-14 lat	15-17 lat	wieś	miasto
Kiedykolwiek	8%	13%	3%	4%	11%	7%	8%
Ostatni rok	4%	7%	2%	2%	6%	4%	4%

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in., 2023.

Porównanie wyników dotyczących doświadczenia dotykowego WS w ciągu całego życia uzyskanych w kolejnych edycjach badania (tab. 12) ukazuje brak znaczącego wzrostu częstości tego rodzaju doświadczeń wśród młodzieży. We wszystkich trzech edycjach badania utrzymuje się także to, że dotykowego WS częściej doznają dziewczyny niż chłopcy (por. Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018).

Tabela 12

Trendy – WS z kontaktem fizycznym

Badania	2013 n=617	2018 n=822	2023 n=1403
Ogółem	9,4%	7%	8%

Źródło: oprac. własne na podst.: Włodarczyk i Makaruk, 2013; Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018; Makaruk i in., 2023.

W kategorii WS z kontaktem fizycznym uwzględniono cztery formy zjawiska:

- niechciane dotykane seksualne przez rówieśnika – rozumiane jako doświadczenie dotykania miejsc intymnych osoby badanej wbrew jej woli przez inne dziecko lub nastolatka bądź zmuszanie osoby badanej do dotykania jej miejsc intymnych lub do stosunku seksualnego;
- kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą – jakikolwiek kontakt seksualny z kimś mającym 18 lat lub więcej, nawet jeżeli obie osoby tego chciały;
- dotykane seksualne przez znajomego dorosłego – rozumiane jako doświadczenie dotykania miejsc intymnych osoby badanej przez dorosłego z rodziny / ze znajomych, kiedy nie powinien tego robić, bądź zmuszanie osoby badanej do dotykania miejsc intymnych dorosłego lub do stosunku seksualnego,
- dotykane seksualne przez obcego dorosłego – rozumiane jako doświadczenie dotykania miejsc intymnych osoby badanej przez nieznanego dorosłego, kiedy nie powinien tego robić, bądź zmuszanie osoby badanej do dotykania miejsc intymnych dorosłego lub do stosunku seksualnego.

Wyniki dotyczące doświadczenia poszczególnych form WS z kontaktem fizycznym ogółem i w podziale na płeć, wiek oraz wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w ostatnim roku wśród osób w wieku 13–17 lat przedstawiono w tabelach 13 i 14.

Tabela 13

Doświadczenie poszczególnych form WS z kontaktem fizycznym ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Niechciane dotykane seksualne przez rówieśnika	4%	7%**	1%	3%	5%*	4%	5%
Kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	3%	3%	2%	1%	4%**	3%	3%
Dotykane seksualne przez znajomego dorosłego	2%	4%*	1%	2%	3%	2%	3%
Dotykane seksualne przez obcego dorosłego	2%	3%*	1%	1%	3%*	1%	3%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Źródło: Makaruk i in., 2023.

Tabela 14

Doświadczenie poszczególnych form WS z kontaktem fizycznym ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu roku poprzedzającego badanie wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

	Ogółem	Płeć		Wiek		wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Niechciane dotykane seksualne przez rówieśnika	2%	4%**	1%	2%	3%	2%	2%
Kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	1%	2%	1%	0%	2%*	1%	2%
Dotykane seksualne przez znajomego dorosłego	1%	2%*	0%	0%	2%*	0%	2%
Dotykane seksualne przez obcego dorosłego	1%	1%*	0%	0%	1%*	0%	1%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Źródło: Makaruk i in., 2023.

Niechcianego seksualnego dotykania przez rówieśników doświadczyło w ciągu swojego życia 4% badanych nastolatków (w ostatnim roku: 2%). Częściej:

- dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 7% vs 1%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 4% vs 1%, $p < 0,01$);
- starsze nastolatki niż młodsze (5% vs 3%; $p < 0,05$), ale tylko w przypadku całego życia.

Rozkład odpowiedzi nie wskazuje na istotne statystycznie różnice zależne od wielkości miejscowości zamieszkania.

Kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą miało 3% nastolatków (w ostatnim roku: 1%). Częściej starsze nastolatki niż młodsze (kiedykolwiek: 4% vs 1%; $p < 0,01$; w ostatnim roku: 2% vs 0%, $p < 0,05$).

Rozkład odpowiedzi nie wskazuje na istotne statystycznie różnice w odniesieniu do płci nastolatka lub wielkości miejscowości zamieszkania.

Dotykanych seksualnie przez znajomego dorosłego było 2% respondentów i taki sam odsetek ma takie doświadczenie ze strony obcego dorosłego. Częściej doświadczyły tego:

- dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 4% vs 1%; $p < 0,01$; w ostatnim roku: 2% vs 0%, $p < 0,05$);
- starsze nastolatki niż młodsze w roku poprzedzającym badanie (2% vs 1%, $p < 0,05$).

W przypadku dotyku ze strony obcego dorosłego również częściej doświadczały tego:

- dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 4% vs 3%; $p < 0,01$; w ostatnim roku: 1% vs 0%, $p < 0,05$);
- starsze nastolatki niż młodsze (kiedykolwiek: 4% vs 1%, $p > 0,05$; w ostatnim roku: 1% vs 0%, $p < 0,05$).

W obu przypadkach rozkład odpowiedzi nie wskazuje na istotne statystycznie różnice zależne od wielkości miejsca zamieszkania.

W celu ukazania kierunków zmian wyniki uzyskane w prezentowanym badaniu zestawiono z rezultatami badań realizowanych w latach 2013 i 2018 (Włodarczyk i Makaruk, 2013; Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018). Podsumowanie porównania znajduje się w tabeli 15.

Tabela 15

Trendy – doświadczenie poszczególnych form WS z kontaktem fizycznym ogółem w ciągu całego życia

	2013 n = 617	2018 n = 822	2023 n = 1403
Niechciane dotyknięcie seksualne przez rówieśnika	3,4%	3,9%	4,3%
Kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	3,7%	2,4%	2,7%
Dotyknięcie seksualne przez znajomego dorosłego	1,6%	1,7%	2,4%
Dotyknięcie seksualne przez obcego dorosłego	1,3%	1,6%	1,9%

Źródło: oprac. własne na podst.: Włodarczyk i Makaruk, 2013; Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in., 2018; Makaruk i in. 2023.

Na przestrzeni 10 lat (lata 2013–2023) nie odnotowano znacznych zmian w odsetkach doświadczeń poszczególnych form WS z kontaktem fizycznym w ciągu całego życia (por. Włodarczyk i Makaruk, 2013; Włodarczyk i Sajkowska, 2013; Włodarczyk i in, 2018).

Osoby uczestniczące w badaniu, które potwierdziły doświadczenie dotykowego WS, określiły także związane z nim odczucie bólu występujące następnego dnia po zdarzeniu (tab. 16).

Tabela 16

Odczuwanie bólu następnego dnia po doświadczeniu poszczególnych form dotykowego WS, %

Odczuwanie bólu następnego dnia	%
Niechciane dotyknięcie seksualne przez rówieśnika	20%
Kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	13%
Dotyknięcie seksualne przez znajomego dorosłego	21%
Dotyknięcie seksualne przez obcego dorosłego	21%

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in., 2023.

Odpowiedź na pytanie o ból odczuwany w związku z dotykowym WS traktowano jako wskaźnik urazowości doświadczenia. Odczucie bólu potwierdziło 21% osób, które zgłosiły doświadczenie niechcianego dotyku ze strony znajomego dorosłego, 21% – obcego dorosłego, 20% – rówieśnika i 13% osób, które miały kontakt seksualny przed 15 r.ż. z kimś dorosłym. Zastanawiający może być wynik wskazujący, że większy odsetek badanych zgłasza ból po doświadczeniu niechcianego dotyku niż

kontakty seksualnego przed 15 r.ż. z osobą dorosłą. Możliwe, że konstrukcja pytania o dotyk obejmująca wskazanie na jego niechcianą formę wpłynęła na odnoszenie się przez respondentów do wspomnień zdarzeń z udziałem przymusu czy innej formy przemocy, w szczególności fizycznej. Z kolei pytanie o doświadczenie kontaktu seksualnego przed 15 r.ż. z osobą dorosłą nie zawierało w swej treści wskazania, że miałyby być ono niechciane. Respondenci mogli zatem podczas udzielania odpowiedzi uwzględniać zdarzenia, które w ich odczuciu odbyły się zarówno niedobrowolnie, jak i dobrowolnie, mimo że z punktu widzenia klinicznego obydwie te kategorie kwalifikowane są jako WS. Obecność doświadczeń przeżywanych jako dobrowolne sugerują kolejne odpowiedzi badanych, zgodnie z którymi 61% tych doświadczeń miało miejsce z dorosłymi osobami, z którymi nastolatki się spotykały (por. tab. 18).

W 2013 r. w co trzecim przypadku niechcianego dotyku ze strony znajomego dorosłego konsekwencją był ból następnego dnia, natomiast rzadziej dolegliwość taką zgłaszały osoby doświadczające niechcianego dotyku ze strony rówieśników (ok. 12%). W 2018 r. odczucie bólu potwierdziło 36% osób, które zgłosiły doświadczenie niechcianego dotyku ze strony znajomego dorosłego, 15% – obcego dorosłego, a 13% – rówieśnika. W tamtej edycji badania żadna z osób, która zgłosiła doświadczenie kontaktu seksualnego przed 15 r.ż. z osobą dorosłą, nie potwierdziła odczucia bólu.

Podobnie jak przy bezdotykowych formach WS również w przypadku form dotykowych możliwe było scharakteryzowanie ich w odniesieniu do cech sprawców (tab. 17–19).

Tabela 17

Rówieśnicy dopuszczający się niechcianego dotyku seksualnego, n = 60 (możliwość wielokrotnych wskazań)

Sprawca	%
Inne dziecko lub nastolatek, którego znasz	57%
Osoba, z którą się spotykałaś(-eś) lub spotykasz	37%
Rodzeństwo (także przyrodnie)	7%
Inne dziecko lub nastolatek z rodziny	3%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	10%

Źródło: Makaruk i in., 2023.

Jeśli chodzi o niechciany dotyk ze strony rówieśnika, jako sprawcę w przeważającej mierze wskazywano znajomego nastolatka (57%) lub osobę, z którą się spotykano

(37%, tab. 17). Wyniki te są spójne z danymi pochodzącymi z poprzednich edycji badania – w roku zarówno 2018, jak i 2013 jako sprawców tego rodzaju przemocy wskazywano znajomych rówieśników spoza rodziny lub osoby partnerskie (2013 r. – odpowiednio, 61% i 36%; 2018 r. – odpowiednio, 63% i 41%).

Tabela 18

Dorośli dopuszczający się kontaktu seksualnego z osobą, która nie ukończyła 15 r.ż., n = 38 (możliwość wielokrotnych wskazań)

Sprawca	%
Osoba, z którą się spotykałaś(-eś) lub spotykasz	61%
Ktoś inny, kogo znasz	21%
Ktoś obcy	16%
Ktoś dorosły z rodziny	3%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	8%

Źródło: Makaruk i in, 2023.

W przypadku kontaktu seksualnego przed 15 r.ż. z osobą dorosłą jako sprawcę wskazywano najczęściej (61%) osoby, z którymi badani spotykali się lub spotykają, a 21% wskazało osobę znajomą, ale taką, z którą się nie spotykali. W przypadku 16% sprawcą był ktoś obcy, a w 3% – ktoś dorosły z rodziny (tab. 18).

Tabela 19

Znajomi dorośli dopuszczający się dotykania seksualnego dziecka, n = 34 (możliwość wielokrotnych wskazań)

Sprawca	%
Ojciec	26%
Inny dorosły, którego znasz	24%
Inny dorosły z rodziny	21%
Ojczym / partner matki	6%
Matka	6%
Macocho / partnerka ojca	3%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	29%

Źródło: Makaruk i in, 2023.

W przypadku niechcianego dotyku ze strony znajomego dorosłego sprawcą najczęściej był ojciec (26%) lub znajomy dorosły spoza rodziny (24%) Wyniki te są zasadniczo zbieżne z uzyskanymi w latach 2013 i 2018, kiedy w większości jako sprawcę wskazywano osobę z rodziny (Włodarczyk i Sajkowska, 2013). Należy także zauważyć, że blisko co trzeci (29%) badany odmówił udzielenia odpowiedzi na to pytanie (tab. 19).

Wykorzystanie seksualne – analiza czynników ryzyka i czynników chroniących

W celu znalezienia odpowiedzi na pytanie o to, jakie są czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z wiktymizacją seksualną, poddano analizie kilka zmiennych. Część z nich bezpośrednio dotyczyła respondentów i były to ich płeć oraz wiek, część zaś dotyczyła ich sytuacji rodzinnej i obejmowała nadużywanie alkoholu przez członka rodziny, używanie narkotyków w rodzinie, zamieszkiwanie z osobą chorującą psychicznie oraz poczucie otrzymywania wsparcia ze strony dorosłych. Dokonano analizy regresji logistycznej. Wartość skorygowanego ilorazu szans (AOR) wskazuje na szansę wystąpienia danego zdarzenia. Tam, gdzie było to możliwe, wyniki uzyskane w prezentowanym badaniu zestawiono z rezultatami z badania z 2018 r. (Włodarczyk i in., 2018).

Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego – czynniki ryzyka i czynniki chroniące

Istotnymi czynnikami ryzyka WS bezdotykowego okazały się wiek i płeć. Starsze nastolatki (15–17 lat) były bardziej narażone na bezdotykowe formy WS niż ich młodsze koleżki i koleżanki (13–14 lat). Szansa takiego doświadczenia wzrastała wraz z wiekiem dziecka (AOR = 1,37). Dane z *Diagnozy* z 2018 r., w której analizowano różne formy bezdotykowego WS jako zmienne wyjaśniane dla różnych cech badanej grupy, ujawniły podobny wynik: nastolatki w wieku 15–17 lat ponad 2-krotnie częściej (AOR = 2,432) niż osoby w wieku 13–14 lat doznały tej kategorii wiktymizacji w ciągu swojego życia (Włodarczyk i in., 2018).

Jeśli chodzi o płeć, to szansa doświadczenia WS bez kontaktu fizycznego była niższa w przypadku chłopców niż dziewczyn (AOR = 0,38). Podobny wynik uzyskano w badaniu z 2018 r. Wówczas, jeśli chodzi o WS w postaci bezdotykowej, chłopcy dwa razy rzadziej niż dziewczyny doświadczyli tej kategorii krzywdzenia zarówno w ciągu całego życia (AOR = 0,499), jak i w roku poprzedzającym badanie

(AOR=0,470; Włodarczyk i in., 2018). Jest to wynik zgodny z tym, na co wskazują metaanalizy dokonywane przez specjalistów z dziedziny, tj. tym, że dziewczyny są znacznie bardziej narażone na doświadczenie WS (Finkelhor i Baron, 1986; Behl i in., 2002; Murray i in., 2014; Scott i in., 2014).

Kolejnym czynnikiem ryzyka okazało się zamieszkiwanie z osobą, która nadużywa alkoholu, używa narkotyków lub cierpi na chorobę psychiczną. Szansa doświadczenia WS bezdotykowego była ponad 2-krotnie wyższa w przypadku nastolatków, które mieszkają z osobą nadużywającą alkoholu (AOR=2,32). Wynik wskazujący, że jest to czynnik ryzyka uzyskano również w *Diagnozie* w 2018 r. Wówczas wykazano, że nastolatki w rodzinach, w których występował problem alkoholowy, były 2-krotnie bardziej narażone (AOR=2,265) na bezdotykowe WS. Jeśli chodzi o zamieszkiwanie z osobą, która używa narkotyków lub cierpi na chorobę psychiczną, szansa doświadczenia WS bez kontaktu fizycznego była, odpowiednio, ponad 2-krotnie (AOR=2,24) i niemal 3-krotnie (AOR=2,91) wyższa niż u pozostałych respondentów (Makaruk i in., 2023). W poprzedniej edycji badania te dwie zmienne wyjaśniające nie wpływały istotnie na szansę doświadczenia bezdotykowej formy WS. Warto również dodać, że każdy z wymienionych czynników sam w sobie może zwiększać ryzyko wystąpienia wykorzystania, ale często zdarza się, że różne czynniki ryzyka współwystępują ze sobą, zwiększając prawdopodobieństwo doświadczenia przez dziecko przemocy.

Czynnikiem chroniącym przed WS bez kontaktu fizycznego okazało się być wsparcie ze strony osoby dorosłej (AOR=0,70). Respondentów zapytano o dostępne w ich otoczeniu osoby, do których mogliby się zwrócić w trudnych sytuacjach życiowych. Wydaje się, że otrzymywanie wsparcia jest szczególnie ważne dla dzieci i nastolatków, którzy wraz ze swoim potencjałem rozwojowym zdobywają coraz to większy zakres doświadczeń, w tym doświadczeń dla nich trudnych. Wspierające mogą być wszystkie działania, które służą np. psychoedukacji, wysłuchaniu drugiej strony i akceptacji stanu emocjonalnego, w którym się znajduje. Kiedy nastolatek otrzymuje dostosowane do jego potrzeb i oczekiwań wsparcie, może rozwijać swoją autonomię, poczucie sprawczości i niezależności, co ułatwia radzenie sobie w trudnych życiowo, czy potencjalnie traumatycznych sytuacjach (Ogińska-Bulik, 2015).

Podsumowanie czynników ryzyka oraz czynników chroniących w zakresie WS bez kontaktu fizycznego przedstawiono w tabeli 20.

Tabela 20

Skorygowany iloraz szans wybranych predyktorów WS bez kontaktu fizycznego w ciągu całego życia, n = 1392

Predyktory	AOR	p
Płeć męska	0,38	0,001
Wiek	1,37	0,001
Nadużywanie alkoholu przez domownika	2,32	0,001
Używanie narkotyków przez domownika	2,24	0,014
Choroba psychiczna domownika	2,91	0,001
Wsparcie ze strony dorosłych	0,70	0,013

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in, 2023.

Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym – czynniki ryzyka i czynniki chroniące

Jeśli chodzi o WS z kontaktem fizycznym, podobnie jak w przypadku WS bezdotykowego czynnikami ryzyka okazały się starszy wiek, płeć żeńska i czynniki rodzinne – zamieszkiwanie z osobą, która nadużywa alkoholu, używa narkotyków lub cierpi na chorobę psychiczną. Podobnie jak wcześniej, starsze nastolatki (w wieku 15–17 lat) były bardziej narażone na formy WS z kontaktem fizycznym niż młodsze osoby (w wieku 13–14 lat; AOR = 1,53). Szansa WS z kontaktem fizycznym była znacznie niższa w grupie chłopców niż dziewczyn (AOR = 0,23).

Jeśli zaś chodzi o czynniki rodzinne, szansa na doświadczenie takiej przemocy seksualnej była ponad 2-krotnie wyższa w przypadku nastolatków, które mieszkają z osobą nadużywającą alkoholu (AOR = 2,44) i chorującą psychicznie (AOR = 2,54) oraz prawie 3-krotnie wyższa, gdy domownik używał narkotyków (AOR = 2,86), niż u pozostałych osób. W badaniu z 2018 r. nadużywanie alkoholu przez członka rodziny okazało się również istotnym predyktorem doświadczenia WS z kontaktem fizycznym. Respondenci z rodzin dotkniętych tym problemem 3-krotnie częściej byli ofiarami wspomnianej kategorii krzywdzenia – zarówno kiedykolwiek (AOR = 2,814), jak i w roku poprzedzającym badanie (AOR = 3,532).

Odmienne niż w przypadku WS bezdotykowego postrzegane wsparcie ze strony osoby dorosłej okazało się nie być istotnym statystycznie czynnikiem chroniącym.

Podsumowanie czynników ryzyka oraz czynników chroniących w zakresie WS z kontaktem fizycznym zawarto w tabeli 21.

Tabela 21

Skorygowany iloraz szans predyktorów WS z kontaktem fizycznym w ciągu całego życia, n = 1392

Predyktory	AOR	p
Płeć męska	0,23	0,001
Wiek	1,53	0,001
Nadużywanie alkoholu przez domownika	2,44	0,001
Zażywanie narkotyków przez domownika	2,86	0,005
Choroba psychiczna domownika	2,54	0,001
Wsparcie ze strony dorosłych x wiek (w latach)	0,97	0,014

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in., 2023.

Doświadczenie wykorzystania seksualnego a zachowania autodestrukcyjne

Niejednokrotne doniesienia z badań wskazują, że doświadczenie WS może przyczynić się do podejmowania przez młodzież zachowań autodestrukcyjnych (Joleby i in., 2020; Hamilton-Giachritsi i in., 2017), w tym prób samobójczych (Afifi i in., 2008; Hamdullahpur i in., 2018). Jest to problem bardzo niepokojący tym bardziej, że jest on coraz częściej zgłaszany w gabinetach specjalistów pracujących z dziećmi i młodzieżą. W 2022 r. Sajkowska i Szredzińska (2022) wskazały na wyraźnie najwyższy od dekady wskaźnik prób samobójczych, który wyniósł 1496 zgłoszonych prób. Badaczki te przywołały dane GUS, zgodnie z którymi, w 2021 r. samobójstwa były drugą pod względem liczebności przyczyną zgonów nastolatków w grupie wiekowej 15–19 lat – blisko co piąty przypadek śmierci w tej grupie nastąpił w wyniku samobójstwa.

W *Diagnozie krzywdzenia dzieci w Polsce 2023* dokonano określenia czynników ryzyka i czynników chroniących przed zachowaniami autodestrukcyjnymi w postaci dokonywania samookaleczeń i prób samobójczych przez nastolatków w wieku 13–17 lat. Wartość AOR wskazuje na szansę podejmowania przez nastolatki zachowań autodestrukcyjnych. W zakresie doświadczeń związanych z WS bez kontaktu fizycznego szansa na samookaleczenia w przypadku osób mających doświadczenie tej formy krzywdzenia była 2,5-krotnie wyższa (AOR=2,58) niż w przypadku osób niemających takiego doświadczenia. Jeśli chodzi o podejmowanie prób samobójczych, szansa ta była niemal 3-krotnie wyższa (AOR = 2,61) niż w przypadku, gdy ktoś nie miał doświadczenia bezdotykowego WS. Podobny wynik otrzymano w analizach

z roku 2018. Samookaleczenia 2-krotnie częściej ($AOR = 1,954$) występowały wtedy u osób, które doświadczyły bezdotykowego WS.

Kiedy dochodziło do WS z kontaktem fizycznym szanse te były jeszcze wyższe. Doświadczenie takiego zdarzenia zwiększało szansę na próbę samobójczą prawie 4-krotnie ($AOR = 3,66$). W roku 2018 szansa ta była zwiększona 3-krotnie ($AOR = 3,377$). Okazało się również, że w przypadku osób, które doświadczyły WS z kontaktem fizycznym i nie czuły, że mają wsparcie ze strony dorosłych, szansa podejmowania prób samobójczych była wyższa ($OR = 4,75$) niż w grupie osób, które czuły, że mogą takie wsparcie otrzymać ($OR = 2,30$).

Podsumowanie predyktorów dokonywania prób samobójczych i samookaleczeń przedstawiono w tabeli 22.

Tabela 22

Predyktory dokonywania prób samobójczych i samookaleczeń a doświadczenie WS, n = 1392

Predyktory dokonywania prób samobójczych	AOR	p
Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego	2,61	0,001
Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym	3,66	0,001
Wsparcie ze strony dorosłych x Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym.	0,19	0,002
Predyktory dokonywania samookaleczeń		
Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego	2,58	0,001

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in., 2023.

Doświadczenie wykorzystania seksualnego a inne formy przemocy

W przeprowadzonej analizie sprawdzono również, czy doświadczenie innych form wiktyimizacji zwiększa szansę na doświadczenie WS w formie zarówno bezdotykowej, jak i z kontaktem fizycznym. Sprawdzano przemoc rówieśniczą, zaniedbanie fizyczne i emocjonalne oraz występującą ze strony bliskich dorosłych przemoc domową, a także wiktyimizację pośrednią (bycie świadkiem przemocy, ale niedoświadczenie jej bezpośrednio).

W przypadku WS bez kontaktu fizycznego okazało się, że doświadczenie przemocy rówieśniczej 2-krotnie zwiększało szansę na wystąpienie tej formy wykorzystania

(AOR = 2,022). Do przemocy rówieśniczej zaliczone zostały doświadczenia o charakterze zaczepiania ze strony rówieśników, napaści, intencjonalnego uderzania, wyzwisk, dręczenia lub zmuszania do czegoś oraz bycia uderzonym lub kopniętym przez chłopaka/dziewczynę. Szansa na wystąpienie WS bezdotykowego była także prawie 4,5-krotnie większa w przypadku młodych osób, które były zaniedbywane fizycznie (AOR = 4,498), oraz prawie 3-krotnie większa, jeśli były zaniedbywane emocjonalnie przez dorosłych (AOR = 2,73). Pytania dotyczące zaniedbania fizycznego dotyczyły tego, czy przed 12 r.ż. dziecku zdarzało się chodzić do szkoły w brudnym ubraniu lub np. nie mieć zapewnionej opieki w czasie choroby. Pytania nt. zaniedbania emocjonalnego dotyczyły natomiast braku bliskości emocjonalnej z rodzicem czy nieokazywania dziecku uwagi. Jeśli chodzi o występowanie przemocy domowej ze strony bliskich osób, to nastolatki, które jej doświadczali cechowały się prawie 4-krotnie większą szansą na wystąpienie WS bez kontaktu fizycznego (AOR = 3,950). Nie tylko bezpośrednie doświadczanie przemocy ze strony bliskich dorosłych, ale także bycie jej świadkiem 3-krotnie zwiększało szansę na doświadczenie WS bez kontaktu fizycznego (AOR = 3,198).

Podsumowanie dotyczące innych form krzywdzenia jako predyktorów WS bez kontaktu fizycznego przedstawiono w tabeli 23.

Tabela 23

WS bez kontaktu fizycznego a inne formy przemocy, n = 1392

Formy przemocy	AOR	p
Przemoc rówieśnicza	2,022	<0,001
Zaniedbanie fizyczne	4,498	<0,001
Zaniedbanie emocjonalne	2,73	<0,001
Przemoc domowa ze strony bliskich dorosłych	3,950	<0,001
Wiktymizacja pośrednia	3,198	<0,001

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in., 2023.

Jeśli chodzi o WS z kontaktem fizycznym, to doświadczenie przemocy rówieśniczej aż 6-krotnie zwiększało szansę na wystąpienie tej formy przemocy u badanych nastolatków (AOR = 6,155). Szansa ta była ponownie prawie 6-krotnie większa w przypadku dzieci i nastolatków, które były zaniedbywane fizycznie (AOR = 5,851), oraz 4,5-krotnie większa, jeśli były zaniedbywane emocjonalnie (AOR = 4,601). U nastolatków, które doświadczyły przemocy domowej ze strony bliskich osób,

szansa wystąpienia WS z kontaktem fizycznym była ponad 4,5-krotnie większa (AOR = 4,795). U tych natomiast, które w domu były świadkami przemocy, szansa doświadczenia takiej formy wykorzystania była 5-krotnie większa.

Podsumowanie dotyczące innych form krzywdzenia jako predyktorów WS z kontaktem fizycznym przedstawiono w tabeli 24.

Tabela 24

Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym a inne formy przemocy, n = 1392

Formy przemocy	AOR	p
Przemoc rówieśnicza	6,155	<0,001
Zaniedbanie fizyczne	5,851	<0,001
Zaniedbanie emocjonalne	4,601	<0,001
Przemoc domowa ze strony bliskich dorosłych	4,795	<0,001
Wiktymizacja pośrednia	5,006	<0,001

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

Źródło: oprac. własne na podst. Makaruk i in., 2023.

Podsumowanie

Przeprowadzone w badaniu analizy pozwalają na zarówno dokonanie charakterystyki aktualnego obrazu przemocy seksualnej wobec dzieci w Polsce, jak i ukazanie kierunku zmian tego problemu dzięki porównaniom z rezultatami badań z lat 2018 i 2013.

Respondenci zgłaszali doświadczenie przemocy zarówno bez kontaktu fizycznego, jak i z nim. Doświadczenie jakiegokolwiek formy wykorzystania bezdotykowego zgłosiło 26% osób. W 2018 r. 20% osób zadeklarowało, że doświadczyło takiej formy przemocy, a w 2013 r. odsetek ten wyniósł 12,7%. W zakresie WS z kontaktem fizycznym było to 8%. W 2018 r. doświadczenie takie miało 7% badanych, a w 2013 r. – 9,4%. Widoczna jest zatem wzrostowa tendencja tego rodzaju doświadczeń wśród młodzieży, choć odnotowany w obecnym badaniu przyrost jest mniejszy niż w poprzedniej edycji badania.

Wszystkie trzy edycje badania pokazały również, że WS jest częstszym doświadczeniem dziewczyn niż chłopców. Mimo opisywanej niższej zgłaszalności takich doświadczeń przez chłopców (por. Beisert i Izdebska, 2012) wielkość różnic, jakie ukazują badania sugeruje, że dysproporcja związana z płcią może być istotna. Warto również dodać, że w każdej z trzech edycji badania głównymi sprawcami badanych

form WS były osoby płci męskiej. W aktualnym raporcie w przypadku poszczególnych form WS bez kontaktu fizycznego osoba płci męskiej była w 80% sprawcą słownej przemocy seksualnej, w 78% – uwodzenia dzieci w internecie i w 85% – ekshibicjonizmu. W poprzedniej edycji raportu, z 2018 r. było to, odpowiednio, 72%, 76% i 88 %. Biorąc pod uwagę przewagę liczebną osób heteroseksualnych w populacji, takie dane wspierają hipotezę o istotności płci jako cesze będącej czynnikiem ryzyka (żeńską) bądź chroniącym (męską) w zjawisku, jakim jest WS. Warto jednak zaznaczyć, że w edycji badania z 2013 r. formą wykorzystania, w której odsetek zgłaszających je chłopców był wyższy niż dziewczyn, okazał się kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą (Włodarczyk i Sajkowska, 2013). Już jednak w badaniu z 2018 r. (a także w bieżącej *Diagnozie*) nie zaobserwowano w tym zakresie istotnych statystycznie różnic między płciami. To, co jest zaskakujące, to to, że w obecnym badaniu znacząco mniej osób (13%), które odbyły kontakt seksualny przed 15 r.ż., zgłaszało odczuwanie bólu po zdarzeniu (traktowanego przez badaczy jako wskaźnik urazowości doświadczenia), w porównaniu z osobami, które doświadczyły dotykania seksualnego przez znajomego dorosłego (21%). W ankiecie z 2018 r. osoby, które odbyły kontakt seksualny przed 15 r.ż., w ogóle (0%) nie zgłaszały bólu występującego dzień po zdarzeniu. Być może jest to spowodowane tym, że wiele z takich kontaktów chociaż klinicznie spełnia cechy definicyjne WS, nie musi być za takie uznawane przez osoby w ten kontakt zaangażowane (zarówno przez nastolatka, jak i sprawcę/sprawczynię), może zaś być uznawane za kontakt o charakterze partnerskim i podejmowane w subiektywnym odczuciu dobrowolnie (Beisert i Izdebska, 2012). Wówczas może być częściej realizowane bez wykorzystania siły fizycznej i tym samym rzadziej wywoływać odczucia bólu.

Starsze nastolatki istotnie częściej niż młodsze deklarowały doświadczenie wszystkich form WS, co może stanowić odzwierciedlenie dłuższego czasu, w którym mogli się zetknąć z przemocą w porównaniu z grupą osób młodszych, a także coraz to większej gamy doświadczeń, które wraz z rozwojem dotyczą nastolatków. Jednocześnie, analizując poszczególne formy WS bezdotykowego i dotykowego w roku poprzedzającym badanie (nie zaś doświadczone kiedykolwiek), okazywało się, że nie ma istotnych różnic między starszą a młodszą młodzieżą. Sugeruje to, że obydwie te grupy mogą być w takim samym stopniu narażone na doświadczenie przemocy seksualnej. Zbieżne wyniki uzyskano w poprzedniej edycji badania (Izdebska i Pilarczyk, 2018). W edycji zarówno obecnej, jak i poprzedniej, w 2018 r., wyjątek stanowił ekshibicjonizm, którego istotnie częściej w roku poprzedzającym badanie doświadczały osoby starsze (w wieku 15–17 lat) niż młodsze (w wieku 13–14 lat).

We wszystkich edycjach *Diagnozy* okazało się, że w znacznej większości przypadków sprawcą był osobą znaną nastolatkom. Jedynie w przypadku ekshibicjonizmu badani z podobną częstością wskazywali na osoby znane lub nieznane (odpowiednio, 48,5% i 43,3%; Izdebska i Pilarczyk, 2018; Włodarczyk i Sajkowska, 2013). Niepokojące jest to, że podobnie jak w edycji badania z 2018 r. sprawcą dotykowej formy WS najczęściej był rówieśnik – znajomy nastolatek lub osoba, z którą osoba doświadczona wykorzystaniem pozostawała w związku. Niezmiennie wyniki obu raportów pokazują, że obszar przemocy rówieśniczej w kontekście WS, jest obszarem, który wymaga większej uwagi, w tym poświęconej jego możliwym konsekwencjom. Jeśli zaś chodzi o niechciany dotyk ze strony osoby dorosłej, sprawcą najczęściej była osoba z rodziny, a w drugiej kolejności był nim znajomy spoza rodziny. Wyniki te są zbieżne z *Diagnozami* z lat 2013 i 2018, kiedy w większości jako sprawcę wskazywano również osobę z rodziny (Włodarczyk i Sajkowska, 2013).

W zakresie zarówno bezdotykowego, jak i dotykowego WS czynnikiem ryzyka okazała się płeć żeńska, starszy wiek nastolatka, a także czynniki rodzinne, takie jak zamieszkiwanie z osobą, która nadużywa alkoholu, używa narkotyków lub doświadcza choroby psychicznej. Czynnikiem ochronnym okazała się być płeć męska, a w przypadku wykorzystania bezdotykowego również poczucie wsparcia ze strony osoby dorosłej. Istotną konsekwencją WS okazały się być zachowania autodestrukcyjne nastolatków. Szansa na samookaleczenia w przypadku osób mających doświadczenie WS bez kontaktu fizycznego była 2,5-krotnie wyższa niż w przypadku osób niemających takiego doświadczenia. Jeśli chodzi o podejmowanie prób samobójczych, szansa ta była wyższa niemal 3-krotnie. Kiedy dochodziło do WS z kontaktem fizycznym, szanse na dokonanie próby samobójczej były 4-krotnie wyższe. Dodatkowo u osób, które czuły, że nie mają wsparcia ze strony dorosłych, szansa podejmowania prób samobójczych była wyższa niż w grupie osób, które czuły, że mogą takie wsparcie otrzymać.

W zakresie powiązania doświadczenia WS z innymi formami przemocy okazało się, że doświadczanie różnych form wiktyimizacji (rówieśniczej, zaniedbania fizycznego i emocjonalnego, występowania ze strony bliskich dorosłych przemocy domowej, a także bycia świadkiem przemocy) znacząco zwiększało szansę na doświadczenie WS w formie zarówno bezdotykowej, jak i dotykowej. Szczególnie mocno szanse te rosły w przypadku przemocy rówieśniczej – u badanych, którzy jej doświadczali, szansa doświadczenia WS z kontaktem fizycznym była aż 6-krotnie większa. Koresponduje to z poprzednimi wynikami dotyczącymi sprawców, gdzie okazało się, że sprawcą dotykowej formy WS był najczęściej rówieśnik. Ponadto zaniedbanie

ze strony rodziców i występowanie przemocy w środowisku domowym znacząco zwiększały szanse na doświadczenie obu form WS.

We wszystkich trzech edycjach badania zastosowana metodologia była relatywnie stała. W każdej z edycji zastosowano kwestionariusz opracowany na podstawie JVQ autorstwa Sherry L. Hamby i Davida Finkelhora, który został dostosowany do polskich warunków. Pierwotnie dotyczył on 22 form wiktylizacji dziecka. W roku 2018 poszerzono go o pytania dotyczące dysfunkcji w rodzinie (np. nadużywanie alkoholu, próby samobójcze członków rodziny), a także podejmowanie zachowań autodestrukcyjnych (samookaleczeń i prób samobójczych). W kolejnej, najnowszej edycji zdecydowano się dodać również kolejne dwa obszary wiktylizacji – parentyfikację i zaniedbanie emocjonalne, jak również pytanie o udostępnianie nagich zdjęć (seksting) oraz dodano kilka pytań metryczkowych (np. kraj pochodzenia). Zrezygnowano natomiast z obszaru tzw. przestępstw konwencjonalnych (wandalizm, rozbój, napaść). Wszystkie trzy edycje badania przeprowadzono również tą samą techniką badawczą – audio-CASI. To, co również łączy metodologię wszystkich trzech edycji badania, to reprezentatywna, warstwowo-losowa próba.

Dzięki zastosowaniu tej samej metodologii możliwe jest zauważenie pewnych tendencji badanego zjawiska w Polsce. Po pierwsze na przestrzeni 10 lat, kiedy prowadzone były trzy edycje badania, widoczny jest wzrost odsetka nastolatków, które deklarują, że miały doświadczenie WS zarówno bezdotykowego, jak i dotykowego. To, co w niewielkim stopniu ulega zmianom, to struktura zjawiska, zaś to, co pozostaje niezmiennie, to cechy sprawców i cechy osób, które doświadczyły wykorzystania. W zakresie struktury zjawiska dominującą formą przemocy bezdotykowej w roku zarówno 2013, jak i 2018 była słowna przemoc seksualna, obecnie zaś badani wskazują, że jest nią ekshibicjonizm. Jeśli chodzi o WS z kontaktem fizycznym, tak samo jak w roku 2018, nadal dominującą formą jest niechciany dotyk przez rówieśnika. Jeśli chodzi o cechy sprawców, to wciąż dominują wśród nich osoby płci męskiej i osoby, które są znane dzieciom. Co do cech osób, które doświadczają WS, nadal przeważa płeć żeńska.

E-maile autorek: katarzyna.pilarczyk@amu.edu.pl, joaplo@amu.edu.pl, izdebska@amu.edu.pl.

Bibliografia

- Afifi, T. O., Enns, M. W., Cox, B. J., Asmundson, G. J., Stein, M. B., Sareen, J. (2008). Population attributable fractions of psychiatric disorders and suicide ideation and attempts associated with adverse childhood experiences. *American Journal of Public Health*, 98(5), 946–952. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2007.120253>
- Bancroft, J. (2011). *Seksualność człowieka*. Elsevier Urban & Partner.
- Behl, L., Conyngham, H., May, P. (2003). Trends in child maltreatment literature. *Child Abuse & Neglect*, 27, 215–229.
- Beisert, M. (2008). *Kazirodztwo. Rodzice w roli sprawców*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Bentovim A., Elton A., Hildebrand J., Tranter M., Vizard E. (1990). *Child Sexual abuse within the family: assessment and treatment*. Wright.
- Cutajar, M. C., Mullen, P. E., Ogloff, J. R. P., Thomas, S. D., Wells, D. L., Spataro, J. (2010). Psychopathology in a large cohort of sexually abused children followed up to 43 years. *Child Abuse & Neglect*, 34(11), 813–822. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2010.04.004>
- Finkelhor, D., Baron, L. (1986). Risk factors for child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 1(1), 43–71.
- Finkelhor D. (1990), Early and long-term effects of child sexual abuse: An update. *Professional Psychology. Research and Practice*, 21(5), 325–330.
- Finkelhor, D., Hamby, S. L., Ormrod, R., Turner, H. (2005). The Juvenile Victimization Questionnaire: Reliability, validity, and national norms. *Child Abuse & Neglect*, 29, 383–412. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.11.001>
- Finkelhor, D., Ormrod, R. K., Turner, H. A., Hamby, S. L. (2005). Measuring poly-victimization using the Juvenile Victimization Questionnaire. *Child Abuse & Neglect*, 29, 1297–1312. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.06.005>
- Halpern, C. T., Joyner, K., Udry, J. R., Suchindran, C. (2000). Smart teens don't have sex (or kiss much either). *Journal of Adolescent Health*, 26(3), 213–225. [https://doi.org/10.1016/S1054-139X\(99\)00061-0](https://doi.org/10.1016/S1054-139X(99)00061-0)
- Hamby, S. L., Finkelhor, D., Ormrod, R., Turner, H. (2004). *The Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ): Administration and Scoring Manual*. Crimes against Children Research Center. http://www.unh.edu/ccrc/pdf/CV55_2004.pdf
- Hamilton-Giachritsis, C., Hanson, E., Whittle, H., Beech, A., (2017). 'Everyone deserves to be happy and safe': a mixed methods study exploring how online and offline child sexual abuse impact young people and how professionals respond to it. NSPCC

- Hernández, P., Gangsei, D., Engstrom, D. (2007). Vicarious resilience: a new concept in work with those who survive trauma. *Family process*, 46(2), 229–241. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2007.00206.x>
- Honor, G. (2010). Child sexual abuse: Consequences and implications. *Journal of Pediatric Health Care*, 24(6), 358–364. <https://doi.org/10.1016/j.pedhc.2009.07.003>
- Izdebska, A. (2021). Personality Disorders in Adult Female Child Sexual Abuse Survivors: Dimensions of Personality Pathology and Characteristics of Abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23–24), NP13487–NP13516. <https://doi.org/10.1177/0886260520903136>
- Izdebska, A., Pilarczyk, K. (2019). Wykorzystanie seksualne dziecka. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 18(3), 68–97.
- Izdebski, Z. (2012). *Seksualność Polaków na początku XXI wieku. Studium badawcze*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Jaworska-Kępka, M. (2006). Budowanie systemu wsparcia dla dzieci wykorzystywanych. W: B. Kolska-Lach, K. Szymanowska (red.), *Przemoc seksualna wobec dzieci – regulacja prawne i pomoc psychologiczna* (s. 23–26). Terenowy Komitet Ochrony Praw Dziecka w Poznaniu.
- Joleby, M., Landström, S., Lunde, C., Jonsson, L. S. (2020). Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts. *Psychology, Crime & Law*, 27, 159–181.
- Joleby, M., Lunde, C., Landström, S., Jonsson, L. S. (2020). 'All of me is completely different': Experiences and consequences among victims of technology-assisted child sexual abuse. *Frontiers in Psychology*, 11, 606218. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.606218>
- Kendall-Tackett K. A., Williams L. M., Finkelhor D. (1993), Impact of sexual abuse on children: a review and synthesis of recent empirical studies, *Psychological Bulletin*, 113(1), 164–180.
- Landolt, M. A., Schnyder, U., Maier, T., Mohler-Kuo, M. (2016). The harm of contact and non-contact sexual abuse: Health-related quality of life and mental health in a population sample of swiss adolescents. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 85(5), 320–322. <https://doi.org/10.1159/000446810>
- MacMillan, H. L., Fleming, J. E., Streiner, D. L., Lin, E., Boyle, M. H., Jamieson, E., [...] Beardslee, W. R. (2001). Childhood abuse and lifetime psychopathology in a community sample. *The American Journal of Psychiatry*, 158(11), 1878–1883. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.158.11.1878>

- Makaruk, K., Drabarek, K., Popyk, A., Wójcik, Sz. (2023). *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Mathews, B., MacMillan, H. L., Meinck, F., Finkelhor, D., Haslam, D., Tonmyr, L., Gonzalez, A., Afifi, T. O., Scott, J. G., Pacella, R. E., Higgins, D. J., Thomas, H., Collin-Vézina, D., Walsh, K. (2022). The ethics of child maltreatment surveys in relation to participant distress: Implications of social science evidence, ethical guidelines, and law. *Child Abuse & Neglect*, 123, 105424. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105424>
- McElvaney, R., Nixon, E. (2019). Parents' experiences of their child's disclosure of child sexual abuse. *Family Process*, 59(4), 1773–1788. <https://doi.org/10.1111/famp.12507>
- Menon, P., Chaudhari, B., Saldanha, D., Devabhaktuni, S., Bhattacharya, L. (2016). Childhood sexual abuse in adult patients with borderline personality disorder. *Industrial Psychiatry Journal*, 25(1), 101–106. <https://doi.org/10.4103/0972-6748.196046>
- Molnar, B. E., Buka, S. L., Kessler, R. C. (2001). Child sexual abuse and subsequent psychopathology: Results from the National Comorbidity Survey. *American Journal of Public Health*, 91(5), 753–760.
- Murray, L. K., Nguyen, A., Cohen, J. A. (2014). Child Sexual Abuse. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 23(2), 321–337.
- Ogińska-Bulik., N. (2015). Wsparcie społeczne a poczucie jakości życia nastolatków – wychowanków domów dziecka. *Pedagogika Rodziny* 5/4, 123–136.
- Pearlman, L., Maclan, P. (1995). Vicarious traumatization: An empirical study of the effects of trauma work on trauma therapists. *Professional Psychology, Research and Practice*, 26(6), 558–565.
- Pearlman, L., Saakvitne, K. (1995). *Trauma and the therapist: Countertransference and vicarious traumatization in psychotherapy with incest survivors*. W.W. Norton & Company.
- Putnam, F. W. (2003). Ten-year research update review: Child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42(3), 269–278. <https://doi.org/10.1097/00004583-200303000-00006>
- Sajkowska, M., Szredzińska, R. (red.). (2022). *Dzieci się liczą 2022: Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce. Zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży*. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Scott, D., Bromfield, L., Richardson, N., Lamont, A., Meredith, V. (red.). (2014, 31 sierpnia). *Who Abuses Children?* <https://aifs.gov.au/cfca/publications/who-abuses-children>

- Sheehan, D., Holland, J., Carr, A. (2023). The positive and negative effects of working with child sexual abuse for health and social care professionals: A systematic review. *Child Abuse Review*, 1. <https://doi.org/10.1002/car.2849>
- Steine, I. M., Winje, D., Skogen, J. C., Krystal, J. H., Milde, A. M., Bjorvatn, B., [...] Pallesen, S. (2017). Posttraumatic symptom profiles among adult survivors of childhood sexual abuse: A longitudinal study. *Child Abuse & Neglect*, 67, 280–293. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.03.002>
- Turner, C. F., Miller, H. G., Rogers, S. M. (1997). Survey measurement of sexual behaviors: Problems and progress. W: J. Bancroft (red.), *Researching Sexual Behavior*. Indiana University Press.
- Włodarczyk, J., Makaruk, K. (2013). *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci. Wyniki badania*. Fundacja Dzieci Niczyje.
- Włodarczyk, J., Sajkowska, M. (2013). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(3), 63–100.
- Włodarczyk, J., Makaruk, K., Michalski, P., Sajkowska, M. (2018). *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań*. Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- Włodarczyk, J. (2022a). Przemoc wobec dzieci i zaniedbanie dzieci. W: M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), *Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce* (s. 238–255). Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- Zielona-Jenek, M., Chodecka, A. (2017). Problematyka badań nad rozwojem psychoseksualnym dzieci. W: E. Łodygowska, E. Pieńkowska (red.), *Psychologia wieku rozwojowego. Norma – nietypowość – patologia* (s. 163–182). Volumina.pl.

Child sexual abuse. Results of the 'Diagnosis of Child Violence in Poland 2023'

The article presents an analysis of the results of the 'Diagnosis of violence against children in Poland 2023' report on the experience of sexual abuse. The research carried out on a group of 1,403 responders aged 13 to 17 revealed that 26% of them were victims of sexual abuse without physical contact, while 8% experienced abuse with physical contact. The most frequently indicated form of exploitation without physical contact was exhibitionism (14%), while as it comes to the one with physical contact, it was unwanted sexual touching by peers (4%). The results of the current diagnosis were compared with the data from earlier editions of the survey from 2018 and 2013, indicating an increasing trend for sexual abuse, in particular regarding sexual abuse without physical contact. The current scale of the phenomenon was complemented by an analysis of the importance of selected risk factors and protective factors against sexual victimization. It shows that the risk factors for experiencing sexual abuse are female gender, older age of adolescents, living with a person who uses alcohol or drugs or has a mental illness, while the protective factor turned out to be male gender, younger age of adolescents and the feeling of having the support of an adult. What is more, analysis of the data allowed to observe a relationship between self-harm and sexual abuse without physical contact, as well as an attempted suicide and sexual abuse both with and without physical contact.

KEYWORDS

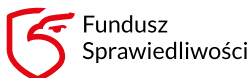
CHILD SEXUAL ABUSE, SEXUAL VIOLENCE, SEXUAL VICTIMIZATION

Cytowanie:

Pilarczyk-Parchanowicz, K., Płonka, J., Izdebska, A. (2023). Wykorzystanie seksualne dziecka – wyniki Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 22(4), 81–115.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości